Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Političko-pravni i zakonski položaj Grada Sarajeva u sistemu lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini: mogućnosti reforme nadležnosti i teritorijalne organizacije: Grad Sarajevo_reforma nadležnosti i teritorijalne organizacije

Pejanović, Mirko

2022-11-28

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/07f0122d-6c91-49ca-a5aa-099af00c1f3e

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2022.204.10

RAZVOJ GRADA SARAJEVA

Mehmed Bublin[1]

Sažetak: Članak se bavi razvojem Grada Sarajeva posmatrano kroz vremensko-prostornu odrednicu. Istaknuti su aktuelni događaji u razvoju grada, kao i krize i kataklizme kroz koje je grad prolazio. Posebno su analizirani sadašnji problemi etnički podijeljenog i organizaciono-funkcionalno nedefinisanog grada. Dati su izazovi koji stoje pred budućnosti grada, kao i osnovni pravci razvoja grada. Posebno je dat naglasak na upravljanju razvojem grada kao kompleksnog sistema.

Ključne riječi: Grad Sarajevo, prostor, vrijeme, razvoj, sistem, upravljanje

Uvod

Za dobro razumijevanje procesa koji su se dešavali na području Grada Sarajeva treba pred sobom imati geografsku kartu i dobro poznavati historiju. Proučavajući minule događaje na ovom prostoru može se doći do zaključka o čvrstoj povezanosti prostornog (geografskog) položaja i okolnosti razvoja. Prostorni položaj Sarajeva na zapadnom dijelu Balkana ima strateški značaj, jer se preko njega ostvaruju veze Srednje i Sjeverne Evrope s Mediteranom i Evrope (evropskog prostora) s Bliskim Istokom. Na ovim pravcima hiljadama godina odvijali su se tokovi ljudi, roba, ideja i događaja.

Historijski razvoj Sarajeva

Prirodni uslovi Sarajevskog polja sa plodnim zemljištem, prisustvo brojnih vodotoka i okolnih šuma, sa mineralnim vodama, pružali su povoljne uslove za naseljavanje ljudi. Već u mlađem kamenom dobu (neolitu, oko 3000. godine prije nove ere) na sarajevskom području bila su prisutna naselja na Butmiru, Soukbunaru, Zlatištu i Debelom brdu. Po istraženosti i po svojoj naučnoj vrijednosti, Butmir je poznat i u svijetu.

[1] Prof. emeritus Univerziteta u Sarajevu

Strateški značaj Bosne za napredovanje rimske vojske prema Evropi, kao i njena mineralna, šumska i druga bogatstva, motivisali su Rimljane na rat sa Ilirima i na kraju okupaciju ovih područja. Opća karakteristika rimske civilizacije bila je izgradnja cesta i gradova. Rimski tragovi cesta na području Sarajeva mogu se i sada prepoznati po nekim obilježjima.

Lokacione pogodnosti Sarajevskog polja, postojanje sumpornih vrela, uticali su na to da Rimljani već u prvom stoljeću na području Ilidže organizuju naselje na temeljima rimske urbane tradicije. Naselje je postepeno preraslo u upravni i politički centar srednjeg dijela provincije Dalmacije.

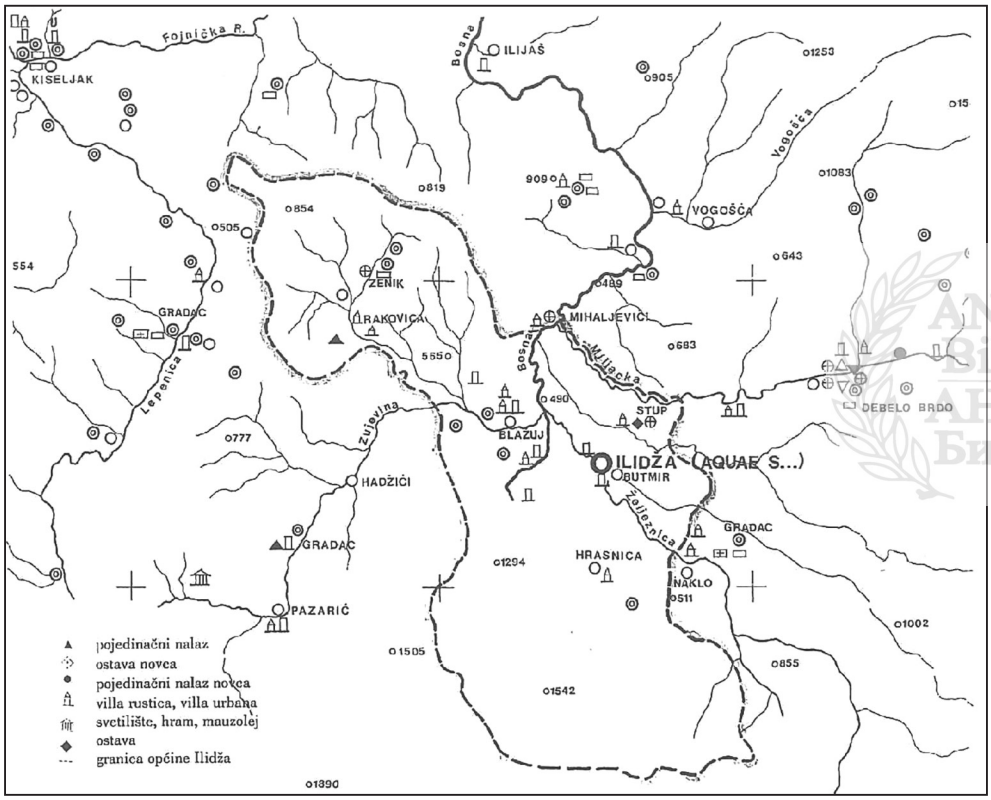

Lokaliteti objekata Ilidže iz rimskog perioda

U srednjem vijeku župa Vrhbosna prostirala se u području rijeke Miljacke, Željeznice i gornjeg toka rijeke Bosne. Župa Vrhbosna činila je jezgro srednjovjekovne države uz još šest župa u neposrednoj okolini. U župi Vrhbosna postojao je utvrđeni grad Hodidjed koji se nalazi na istočnom dijelu sarajevske kotline, neposredno iznad rijeke Miljacke. On se u izvorima prvi put

spominje 1434. godine, kada su ga zauzele Osmanlije, kao grad koji drži vojskovođa Barak.

Srednjovjekovno Sarajevo

U podgrađu Hodidjeda utorkom se trgovalo, pa se u popisu ove oblasti iz 1455. godine spominje Tornik, koji je ustvari stara varoš i staro trgovište prema osmanskim izvorima iz 1462. i 1468. godine. Relativno najpotpuniji izgled Hodidjeda dao je Evlija Čelebija 1660. godine: "Krasna mala tvrđava, zidana od kamena na jednom brijegu, cjelokupna njena veličina, mjereći okolo naokolo iznosi četiri stotine koraka." U tvrđavi se nalazi džamija Ebu Fetah Mehmeda, kuća imama, dvojice mujezina i dvojice trubača (mehtera), zatim žitni magacin i nekoliko vojničkih kuća. Iz opisa grada Hodidjeda koje su dali Evlija Čelebija i drugi putopisci, iz dokumenta gravura – crteža, može se sagledati arhitektura grada – tvrđava gotičkog izgleda.

Arheološka iskopavanja koja su izvršena 1991. godine utvrdila su ostatke džamije i kuća osmanskog perioda na Bijeloj tabiji (koja današnji izgled ima iz austrougarskog perioda), ali i ostatke srednjovjekovnog grada, što ukazuje na to da je današnje Sarajevo nastalo u podgrađu srednjovjekovnog grada, vjerovatno već u XII ili XIII vijeku, a ne 1462. godine kada je utemeljeno orijentalno Sarajevo. Isa-beg Ishaković je svojom vakufnamom izgradio: džamiju sa drvenom munarom, koju je u čast Mehmeda Fatiha prozvao "carevom"

ANU BiH АНУ БиХ

(sadašnji izgled džamija je dobila 1569. god.). Do džamije sagradio je hamam, zatim ćupriju preko Miljacke, veliki han Kolobaru, jedan bezistan i više dućana. Uzvodno na Miljacki podigao je branu (ili na turskom bent, po čemu je čitav lokalitet prozvan Bentbaša) sa devet mlinova. Za svoju rezidenciju Isa-beg je sagradio velik konak ili "Saraj".

Nukleus orijentalnog grada sagrađen je uz rijeku Miljacku, a u njegovoj osovini i sa jedne strane je privredni, a sa druge strane administrativni – upravni centar. Osovina rijeke i osovina nukleusa grada činit će pravce budućeg razvoja grada (prema padinama i niz rijeku). Njegova lokacija je zadovoljavala s jedne strane strateške, a sa druge trgovačke interese usmjerene prema obali Jadranskog mora i Italije, koji su bili u osnovi osmanskog osvajanja. To mu je omogućilo značajan ekonomski i urbani razvoj i uticalo na to da je Sarajevo postalo najveća ekonomski i politički najznačajnija urbana aglomeracija na ovom području Balkana. Osmanski feudalizam planski je išao i razvijao gradove bazirane na sistemu otkupa zemljišta, pri čemu su poseban značaj imali vakufi. Pored brojnih vakufa u Sarajevu, najpoznatiji je vakuf Gazi Husref-bega koji su sačinjavale monumentalne građevine, kao što su džamija, medresa, biblioteka, hanikah, bezistan, han i brojni dućani. U osmanskom periodu rangiranje gradova vršilo se na funkcionalnom principu i demografskoj veličini, pa su gradovi imali status palanke, kasabe i šehera. Princip gradnje orijentalnog Sarajeva baziran je na osnovnom mjerilu čovjeka, učešću vode i zelenila (prirode), tako da je stvarana ravnoteža prirode i čovjeka, a grad je imao karakteristike "zelenog grada", što je i danas jedan od ideala za razvoj grada. Mnogi pjesnici i putopisci opisivali su ljepote Sarajeva, koje ga i danas čine fascinantnim. Muslimani su bili nosioci vlasti u osmanskom društvu i davali osnovu integraciji u gradu, ali vidno učešće u privredi i razvoju grada imale su i druge konfesije, katolici i pravoslavci, a od polovine XVI vijeka i Jevreji. Vrijednosti i principi izgradnje Sarajeva u osmanskom periodu i danas predstavljaju dio svjetske baštine.

Na Berlinskom kongresu 1878. godine Austro-Ugarska je dobila mandat da okupira Bosnu i Hercegovinu i upravlja njome. Zavodeći u njoj okupacioni režim, Austro-Ugarska je promijenila njeno historijsko ime Bosna u Bosna i Hercegovina, a bosanski jezik u srpskohrvatski, čime se željelo stvoriti uslove za njeno brže uključivanje u pokrajine carstva, negacijom njenog historijskog kontinuiteta. Austrougarska uprava posvećivala je znatnu pažnju izgradnji Sarajeva kao zemaljskog glavnog grada okupirane Bosne i Hercegovine. Osnovni pravac urbanog širenja i izgradnje Sarajeva bio je u pravcu istok – zapad, polazeći od prostora koji je u starom dijelu grada ostao nakon požara

1879. godine pa niz Miljacku prema Marijin-Dvoru i dalje prema Pofalićima i Docu.

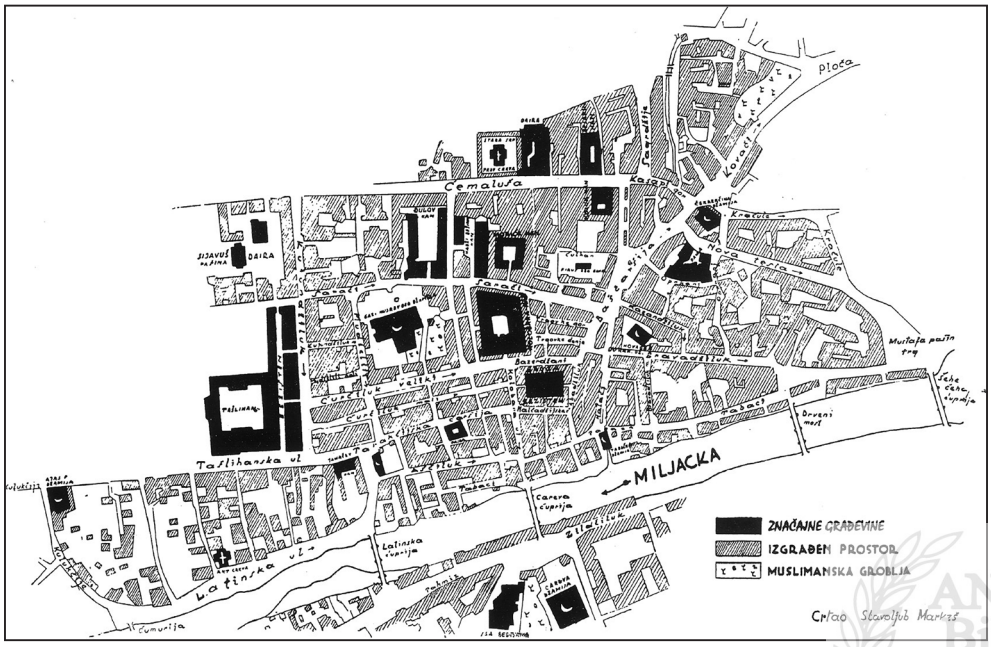

Plan sarajevske čaršije prije okupacije

Sistem izgradnje karakteriše blokovska izgradnja višekatnica, sa ortogonalnom mrežom saobraćajnica. Realizatori izgradnje bili su poznati arhitekti i projektanti koji su poslije okupacije došli u Bosnu. Oni u svoje principe građenja unose elemente gotike, romantike, antike, renesanse, razne oblike eklektike i bečke secesije, pa i bosanskog sloga. U cijelosti gledano, grad je znatno izmijenio svoju topografiju i opću likovnu sliku i fizionomiju. Nasuprot harmoniji i ljudskoj mjeri bosanske – orijentalne arhitekture "na dohvat ruke", uz stari dio grada izniklo je jedno srednjoevropsko Sarajevo.

Pored stambenih, vojnih, kulturnih, prosvjetnih, upravnih, religijskih i industrijskih objekata, znatna pažnja posvećena je komunalnim objektima. Izgrađene su moderne saobraćajnice, električni tramvaj, regulacije vodotoka, mostovi, kao i gradski mobilijar. Poseban akcenat dat je na razvoj Ilidže kao banjsko-rekreacionog područja. Tokom austrougarske uprave Sarajevo je postalo najznačajniji željeznički čvor u Bosni i Hercegovini u kojem su se susretale tri uskotračne pruge sa sjevera, juga i istoka zemlje. Izgradnjom Zemaljskog muzeja i osnivanjem Balkanološkog instituta stvorene su prve naučne institucije.

Stihijskom i bespravnom izgradnjom Sarajevo se do 1941. godine samo u manjoj mjeri proširilo. U sklopu grada obuhvaćen je, pored Novog Sarajeva i kompleks Hrasnog, kao i dio padine iznad Kovačića. Padine Crnog vrha su isparcelisane i na njima je počela izgradnja prema urbanističkom konkursu koji je raspisala Zadruga željezničara. Novi stručnjaci, koji su se školovali u Pragu i Beču, koristili su najnovija dostignuća i kvalitetne materijale. U pogledu rješavanja stanova sve se više vodi računa o čovjeku, a sve manje o renti. Neki poznati objekti iz ovog perioda su: neboder u ulici Ferhadija i na Marijin-Dvoru, Srednja tehnička škola, zgrada Centralne banke, Crvenog krsta, ljetno kupalište Bentbaša, crkva na Marijin-Dvoru i kod Hotela Bristol, škole, individualni objekti i zadružni objekti.

Nakon Drugog svjetskog rata u gradu je bila izražena nestašica stanova, nerazvijene komunalne djelatnosti, tako da se već 1949. godine pristupilo masovnoj stambenoj izgradnji na području Grbavice i Čengić-Vile. Angažovana je grupa arhitekata 1947. za izradu urbanističkog plana, koji je korišten samo djelimično za plansku izgradnju grada (Marijin-Dvor, Čengić-Vila, lijeva obala Miljacke i sl.).

Donošenje općeg Zakona o uređenju općina i srezova 1955. godine, grad kao političko-teritorijalna jedinica prestaje da postoji. Na području grada formirano je pet općina, i to: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Ilidža i Vogošća. Srez Sarajevo je 1958. obrazovalo Gradsko vijeće sa zadatkom da vrši zajedničke komunalne i druge poslove od zajedničkog interesa za gradske općine. Već 1955. godine raspisan je prvi jugoslavenski konkurs za centar Marijin-Dvor. Popisom iz 1961. godine Sarajevo je imalo 213.000 stanovnika. To je period intenzivne industrijalizacije i doseljavanja stanovništva, naročito iz istočne Bosne. Doseljenici su počeli bespravno graditi stambene objekte na područjima Hrasno, Pofalići, Velešići, Buća Potok. Istraživanja koja su provedena bušenjem u Sarajevskom polju otkrila su 1965. godine velike količine pitke vode u podzemlju.

U izradi Generalnog urbanističkog plana učestvovao je veliki broj stručnjaka, a za plan su urađene brojne studije i elaborati, a usvojen je 1965. godine. Generalni urbanistički plan baziran je na postavkama Atinske povelje koja se temeljila na razdvajanju (diferenciranju) zona stanovanja, rada i zona rekreacije. Razvoj grada usmjerava se prema zapadu, nadovezujući se na postojeće gradsko tkivo, iskorištavajući pri tome i dolinu Miljacke i padine koje je okružuju, pretežno za stambenu izgradnju, Sarajevsko polje za smještaj glavnih industrijskih zona, Trebević i Ilidžansko polje za rekreaciju, a polje

na Ilidži i za snabdijevanje vodom iz njegovog podzemlja. Ovaj generalni plan bio je temeljni planski akt za budući razvoj grada.

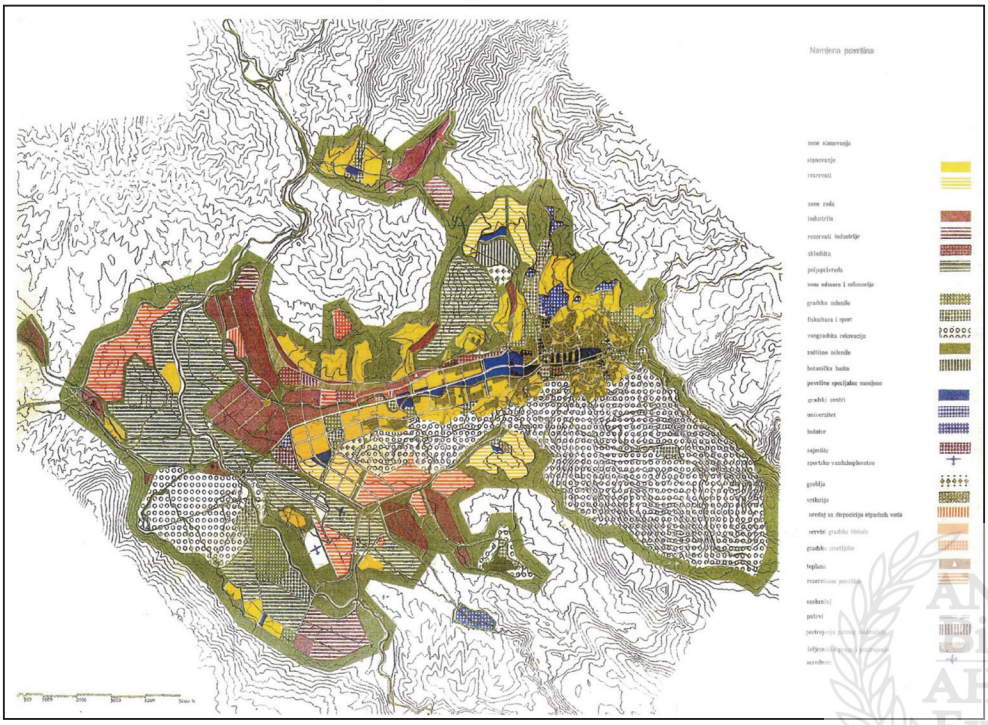

Generalni urbanistički plan grada, usvojen 1965. godine

U Grad Sarajevo 1977. godine integrišu se općine Pale, Trnovo i Hadžići, a općina Centar i Novo Sarajevo transformišu se u općine Stari Grad i Centar, Novo Sarajevo i Novi Grad. Tako grad Sarajevo 1978. godine djeluju kao jedinstvena društveno-politička zajednica na prostoru od 2095 km^2, sa deset općina. Vrlo brzo razvoj grada i klimatske karakteristike dovele su do enormnog zagađenja zraka, vode i tla. Tada je pokrenut veliki istraživački projekat pod nazivom Program izgradnje i prostornog razvoja grada Sarajeva za period 1971–1985. Na osnovu ovog programa koncipiran je projekat zaštite čovjekove okoline koji je sufinansirala Svjetska banka. Ovaj projekat obezbijedio je dovođenje plina u Sarajevo i njegovu plinifikaciju. Rekonstruisani su vodovod i kanalizacioni sistem, izgrađene nove saobraćajnice, kao i uređaj za prečišćavanje otpadnih voda. Ovo je bio prvi svjetski značajan projekat u oblasti zaštite okoline.

Odluka o dodjeljivanju organizacije XIV zimskih olimpijskih igara Sarajevu donesena je 1978. godine u Atini. Tako velike projekte grad ne bi

mogao realizovati da nije imao sposobne stručnjake iz raznih oblasti, veliki entuzijazam građana i vrlo razvijenu privredu, koja je ostvarivala zapažene rezultate u svijetu. Najbolju ocjenu o organizaciji XIV zimskih olimpijskih igara dao je lord Kilanin, počasni doživotni predsjednik MOK-a, gdje je, između ostalog, rekao: "Sarajevo, Bosna i Hercegovina i Jugoslavija su otvorili srce i ponudili dobrodošlicu svima, bez obzira odakle stižu, bez obzira na njihovu rasu ili vjersku pripadnost, ideološku i političku opredjeljenost. Vrata su širom otvorena svim sportistima i svim ljubiteljima i poštovaocima svijeta sporta i olimpijskih ideala. Za sve je bilo mjesta i svi su bili dobrodošli. Neposrednost, ljubaznost, pažljivost koja se katkad graničila sa odnosom prema najbližnjem, u kojem je prepuno ponosa, ali i iskrene ljudske sreće što se na ovom vjetrometnom tlu, preko kojeg su stoljećima gazile i harale vojske zaštitnice najrazličitijih interesa, rasplamsao olimpijski plamen mira, sloge, ljubavi i prijateljstva među sportistima i svim narodima svijeta."

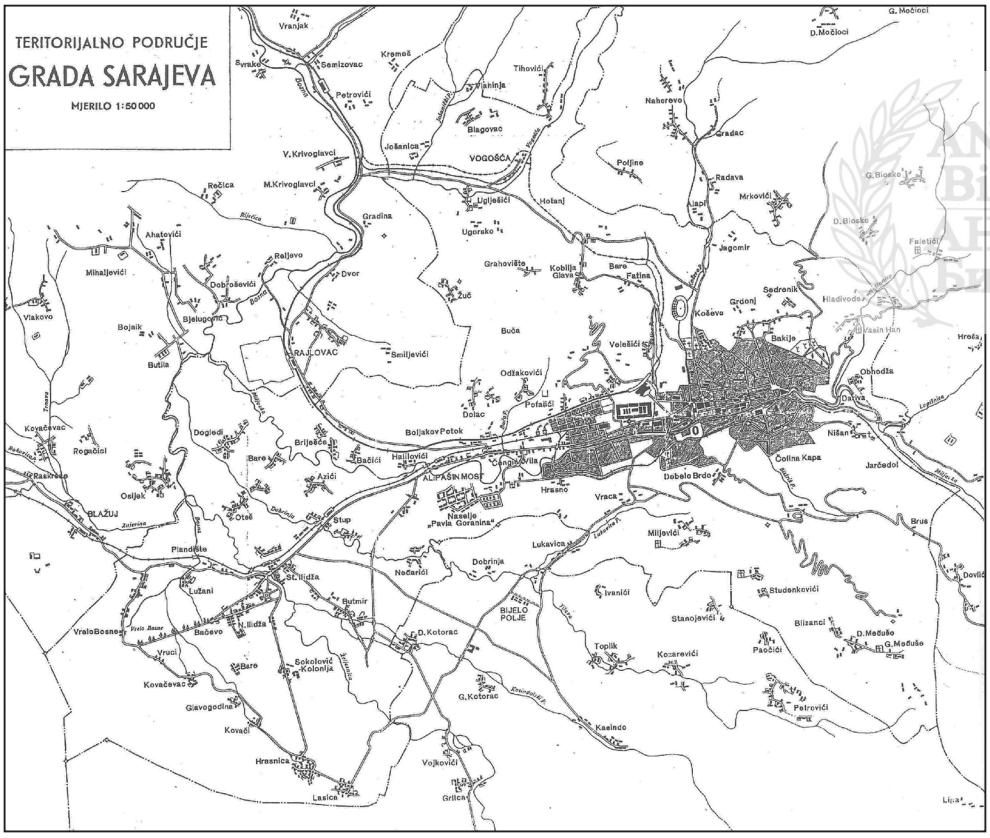
TERITORIJALNO PODRUČJE
GRADA SARAJEVA
MJERILO 1:50 000
Vranjak
Kremeš
Tihovići
Nahorevo
Gradac
Blagovać
VOGOŠĆA
Poljine
Radava
Mrkovići
Ljubišići
Hotanj
Ugorsko
Jagomir
Grahovište
Kobilja Glava
Baro
Fatina
Koševo
Grdonj
Sedrenik
Hladivode
Bakije
Volešići
Buća
Odžakovići
Dolac
Pofalići
Boljakov Potok
Bačići
Hajlovići
Azići
Hrasno
Vraca
Debelo Brdo
Čolina Kapa
Jarčedol
Nišan
Obhodža
Hrelja
Miljevići
Brus
Studenkovići
Ivaniči
Stanojevići
Blizanci
Pačolići
Kozarevići
Topilk
Petrovići
Kasindo
Dobrinja
Lukavica
Nočarići
BIJELO POLJE
Butmir
Lužani
Bačevo
Vrelo Bosne
Vrući
Kovačevac
Glavogodina
Kovači
Hrasnica
Lasica
Grlica
Vojkovići
Sokolović Kolonija
G.Kotorac
D.Kotorac
Osijek
Otes
Stup
Naselje „Pavle Goranina"
ALIPAŠIN MOST
Rajlovac
Rajlovo
Dobrošovići
Bjelupovac
Butila
Bojnik
Vlakovo
Mihaljevići
Ahatovići
Dvor
Smiljevići
Dogledi
Briješća
Rogatica
Kovačevac
Rasimovo
Plandište
Sl. Ilidža
Ilidža
Gradina
Ržica
M.Krivoglavci
V.Krivoglavci
Jošanica
Semizovac
Svrake
Petrovići
Donji Hotonj
Gornji Hotonj
Donja Vrela
Gornja Vrela
Donji Kotorac
Gornji Kotorac
Donji Mahala
Gornji Mahala
Donja Kasindo
Gornja Kasindo
Donji Grlica
Gornji Grlica
Donji Vojkovići
Gornji Vojkovići
Donji Lasica
Gornji Lasica
Donji Hrasnica
Gornji Hrasnica
Donji Kovači
Gornji Kovači
Donji Glavogodina
Gornji Glavogodina
Donji Kovačevac
Gornji Kovačevac
Donji Bačevo
Gornji Bačevo
Donji Lužani
Gornji Lužani
Donji Plandište
Gornji Plandište
Donji Osijek
Gornji Osijek
Donji Rogatica
Gornji Rogatica
Donji Briješća
Gornji Briješća
Donji Dogledi
Gornji Dogledi
Donji Bojnik
Gornji Bojnik
Donji Vlakovo
Gornji Vlakovo
Donji Mihaljevići
Gornji Mihaljevići
Donji Ahatovići
Gornji Ahatovići
Donji Rajlovac
Gornji Rajlovac
Donji Butila
Gornji Butila
Donji Bjelupovac
Gornji Bjelupovac
Donji Dobrošovići
Gornji Dobrošovići
Donji Rajlovo
Gornji Rajlovo
Donji Dvor
Gornji Dvor
Donji Smiljevići
Gornji Smiljevići
Donji Buća
Gornji Buća
Donji Odžakovići
Gornji Odžakovići
Donji Dolac
Gornji Dolac
Donji Pofalići
Gornji Pofalići
Donji Boljakov Potok
Gornji Boljakov Potok
Donji Bačići
Gornji Bačići
Donji Hajlovići
Gornji Hajlovići
Donji Azići
Gornji Azići
Donji Hrasno
Gornji Hrasno
Donji Vraca
Gornji Vraca
Donji Debelo Brdo
Gornji Debelo Brdo
Donji Čolina Kapa
Gornji Čolina Kapa
Donji Jarčedol
Gornji Jarčedol
Donji Nišan
Gornji Nišan
Donji Obhodža
Gornji Obhodža
Donji Hrelja
Gornji Hrelja
Donji Miljevići
Gornji Miljevići
Donji Brus
Gornji Brus
Donji Studenkovići
Gornji Studenkovići
Donji Ivaniči
Gornji Ivaniči
Donji Stanojevići
Gornji Stanojevići
Donji Blizanci
Gornji Blizanci
Donji Pačolići
Gornji Pačolići
Donji Kozarevići
Gornji Kozarevići
Donji Topilk
Gornji Topilk
Donji Petrovići
Gornji Petrovići
Donji Kasindo
Gornji Kasindo
Donji Dobrinja
Gornji Dobrinja
Donji Lukavica
Gornji Lukavica
Donji Nočarići
Gornji Nočarići
Donji BIJELO POLJE
Gornji BIJELO POLJE
Donji Butmir
Gornji Butmir
Donji Lužani
Gornji Lužani
Donji Bačevo
Gornji Bačevo
Donji Vrelo Bosne
Gornji Vrelo Bosne
Donji Vrući
Gornji Vrući
Donji Kovačevac
Gornji Kovačevac
Donji Glavogodina
Gornji Glavogodina
Donji Kovači
Gornji Kovači
Donji Hrasnica
Gornji Hrasnica
Donji Lasica
Gornji Lasica
Donji Grlica
Gornji Grlica
Donji Vojkovići
Gornji Vojkovići
Donji Sokolović Kolonija
Gornji Sokolović Kolonija
Donji G.Kotorac
Gornji G.Kotorac
Donji D.Kotorac
Gornji D.Kotorac
Donji Osijek
Gornji Osijek
Donji Otes
Gornji Otes
Donji Stup
Gornji Stup
Donji Naselje „Pavle Goranina"
Gornji Naselje „Pavle Goranina"
Donji ALIPAŠIN MOST
Gornji ALIPAŠIN MOST
Donji Rajlovac
Gornji Rajlovac
Donji Rajlovo
Gornji Rajlovo
Donji Dobrošovići
Gornji Dobrošovići
Donji Bjelupovac
Gornji Bjelupovac
Donji Butila
Gornji Butila
Donji Bojnik
Gornji Bojnik
Donji Vlakovo
Gornji Vlakovo
Donji Mihaljevići
Gornji Mihaljevići
Donji Ahatovići
Gornji Ahatovići

Nakon Olimpijskih igara nastavljeno je intenzivno doseljavanje stanovništva i dalji dinamičan razvoj grada. Osamdesetih godina pokrenuti su brojni istraživački projekti na osnovu kojih je 1986. godine donesen istovremeno Prostorni i Urbanistički plan grada. Osnovni pristup ovim planovima jeste spoznaja o ograničenom kapacitetu uže sarajevske kotline na oko 500.000 stanovnika. Što se tiče orijentacije razvoja grada, smatrano je da se on treba širiti na regionalna područja, i to Pala, Trnova, Hadžića, Pazarića, Tarčina, Lukavice, Betanije, Vogošće, Ilijaša, Rakovice. Predloženo je novo izvorište snabdijevanja pitkom vodom izgradnjom akumulacija Bijela i Crna rijeka na području Trnova. Prostorna organizacija grada obuhvata funkcionalno gravitacionu regiju koja je vezana za dnevna kretanja. Na taj način pokreće se proces bržeg regionalnog razvoja grada, odnosno grada – regije.

Period od 1945. do 1991. godine predstavlja najznačajniji period u razvoju grada, kada su se realizovala epohalna dostignuća u razvoju stanovanja, komunalne djelatnosti, privrede (svjetski poznati sistemi Energoinvest, Unis, Šipad, UPI i mnoga velika građevinska preduzeća), obrazovanja – univerzitet, srednje i osnovne škole, dječija obdaništa, kulturni i sportski objekti i drugi značajni gradski projekti.

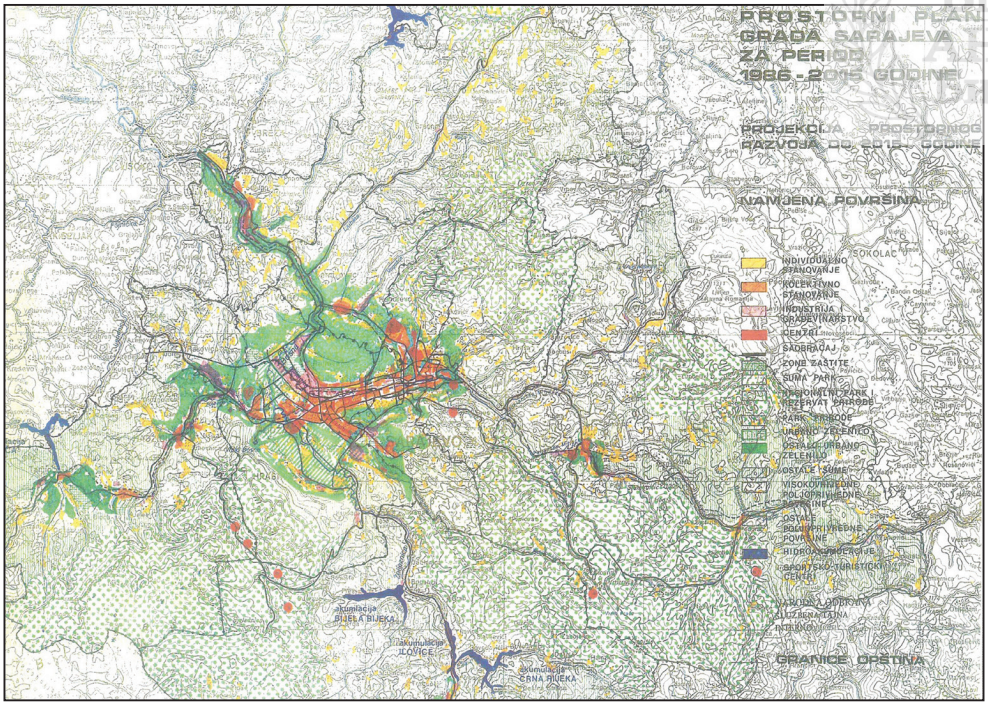

Projekcija prostornog razvoja grada 1986–2015.

U ovom periodu građani su postali obrazovaniji, zdravstveno prosvjećeniji, stambeno i socijalno zbrinutiji i sigurniji. Osjećali su se društveniji, opušteniji i u velikom broju područja uspješniji od mnogih stanovnika u svijetu. Antifašizam, oslanjanjem na vlastite snage, saradnja sa brojnim zemljama svijeta, nesmetano putovanje po čitavom svijetu, činile su građane ponosnim na svoju zemlju.

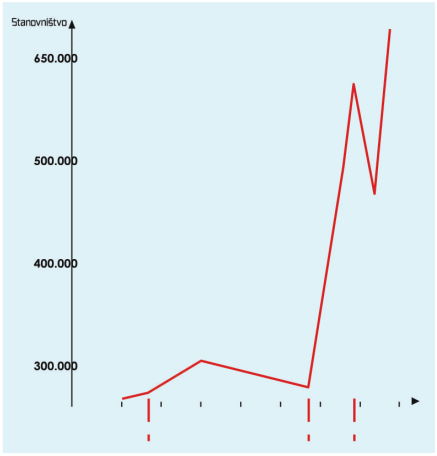

Relacija stanovnici – vrijeme u razvoju grada

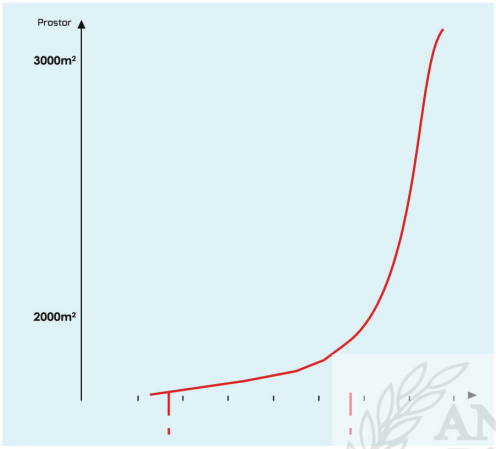

Relacija prostor – vrijeme u razvoju grada

Tragedije i degradacija grada

Sarajevo je naročito u osmanskom periodu imalo česte poplave i požare. Požari su s obzirom na prisutnu masovnu upotrebu drveta u izgradnji objekata imali uništavajući efekat, pogotovo na Baščaršiji. Najkobniji požar u čitavoj dotadašnjoj historiji Sarajeva bio je 1697. godine, kada su nenadano prodrle čete habzburškog generala Eugena Savojskog te najprije opljačkale, a onda temeljito spalile cijeli grad, pa tako i samu Čaršiju, da su sve pretvorili u doslovnom smislu u gomile pepela i ruševina, a sastavni dio te kobi bila je i sudbina desetak hiljada muslimana i muslimanki koji su odvedeni kao roblje u Austriju. Ipak, najveća savremena tragedija Sarajeva bila je njegova opsada u periodu 1992–1995. godine. Za pripremu opsade Sarajeva u 1991. godini Jugoslavenska armija sa različitim srpskim formacijama započela je posao naoružavanja svih Srba i izbor najpovoljnijih mjesta sa kojih će moći pucati po Sarajevu, i to od najmanjih sistema – protuavionskih mitraljeza, topova, minobacača, haubica, do višecijevnih bacača raketa i tenkova

pokrivajući vatrom svaku tačku u gradu. Generalna proba za ostvarenje uništavanja Sarajeva izvedena je 2. marta 1992. godine poslije proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, kada je Sarajevo osvanulo sa srpskim barikadama u potpunoj blokadi.

Tragediju opkoljenog grada nabolje je opisao Bernard Henri Levi, govoreći o svom boravku u opkoljenom Sarajevu: "Ne može se zamisliti nijedna tačka u Gradu gdje ste u stanju da izbjegnete vatrenoj liniji topova. U Sarajevu nema 'linija', ima samo jedan obruč, ne radi se o nekoj savremenoj bici, nego, iako savremenim oružjem na kraju XX vijeka, o jednoj srednjovjekovnoj opsadi, u biti to nije opsada, već klopka iz koje, osjeća se, niko neće izaći. Sarajevo je klopka za sve, Sarajevo je geto. Ubice u sjeni, ubice bez lica, teror, psihoza. Čitav jedan grad pod vatrom desetina, možda stotina ubica, koji, priča se, uzimaju tristo maraka za svakog stanovnika Sarajeva pogođenog kao meta od kartona." Većina stanovnika opkoljenog grada mislila je da ovo zlo neće dugo potrajati. Smatrali su da će za koji mjesec situacija da se razriješi, odnosno da će se naći neko rješenje.

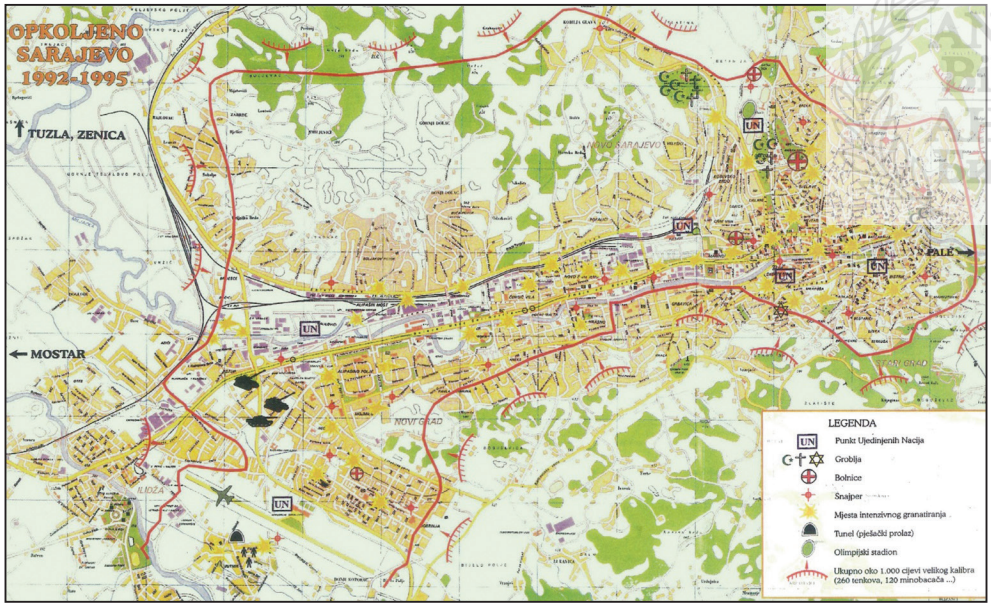

Karta opsade Sarajeva

Žestina agresije i zločini koji su masovno vršeni stvarali su otpor i prkos kod stanovnika, kod njih je jačala nada i odlučnost u odbrani svoje slobode, domova, porodice i borbe za opstanak, uz neizmjernu patnju stanovnika i života u logoru bez vode, hrane, ogrjeva, struje, plina i stalnoj izloženosti

pogibiji, ranjavanju. Sve ovo izazivalo je gnjev i želju za otporom i odbranom, što su masovno i činili obični ljudi: đaci, studenti, radnici i intelektualci, odnosno svi sposobni za odbranu svojih domova. Patnje kroz koje su prolazili stanovnici Sarajeva, putem medija upoznao je cijeli civilizirani svijet, čija većina se zgražavala nad nedjelovanjem Međunarodne zajednice da zaustave ovu tragediju koja se odvijala pred njihovim očima.

Od državnika koji su javno ukazivali na tragediju Bosne i Hercegovine, a naročito Sarajeva, isticao se američki predsjednik Bil Klinton, brojni gradonačelnici i istaknuti intelektualci, koji su isticali multikulturalnost, dostojanstvo i borbu Sarajlija za opstanak, ali i podršku za očuvanje cjelovitog grada Sarajeva. Među brojnim izjavama o životu u opkoljenom Sarajevu je i izjava predsjednika Francuske akademije nauka u tekstu objavljenom u Le Mondu u kojem opisuje svoj boravak u opkoljenom Sarajevu.

> Tolerancija nije urođena, nju treba učiti, ali poslije gotovo hiljadu godina, ona postaje navikom. Takva je snaga civilizacijskih ideja kada su uklesane u vijekove, u kamen. Stari grad Sarajevo nosi svjedočanstvo o tome na svojim ruševinama, džamija, pravoslavna crkva, katolička katedrala koje dižu prema nebu što im preostaje od monoteističkih simbola. Među ruševinama namjerno bombardovane biblioteke mogu se vidjeti stranice knjiga na svim jezicima, kao i slike vjernika kojima nije bilo bitno porijeklo. To odbijanje da se razmišlja o vjeri drugog – ne govorim o etnosu, riječi koje je lansirao agresor kao teledirigovanu bombu, a koja se stalno ponavlja, činjenica da Akademija nauka postoji i radi jedan je od znakova zaprepašćujućeg vitaliteta stanovnika Grada mučenika.

Izjava profesorice Grete Ferušić, u dokumentarnom filmu posvećenom njoj, gdje govori da joj je teže bilo živjeti u opkoljenom Sarajevu nego u nacističkom logoru Aušvicu, jer je trpila teror od svojih komšija, dok je cijeli civilizovani svijet u neposrednoj blizini Sarajeva živio normalno. Nacistički logori bili su u Evropi koja je skoro sva bila u plamenu rata. Ona smatra da se u Sarajevu odvijao genocid, naočigled cijelog civiliziranog svijeta.

U Sarajevu srpskom granatom na gradsku tržnicu "Markale" ponovo je napravljen masakr nad civilima. Nakon ovog masakra 1995. godine NATO je otpočeo zračne udare na vojne ciljeve bosanskih Srba. Poslije svih napetosti i neizvjesnosti, iz naizgled bezizlaznih raskoraka u kojima se gubila nada za uspjeh pregovora, američki predsjednik Bil Klinton na platou isprede Bijele kuće objavio je da je postignut sporazum u Daytonu o miru u Bosni i Hercegovini.

Opsada Sarajeva trajala je 1335 dana i bila je najduža opsada grada u novijoj historiji. Za nepune četiri godine život je izgubilo 12.500 civila, od kojih

1.650 djece, a teže i lakše ranjenih 58.000 građana. Procjenjuje se da je ukupna šteta na svim objektima u gradu oko 10 milijardi dolara. Demografska, društvena i privredna obnova grada trajat će više decenija. Dejtonskim mirovnim sporazumom izvršena je etnička podjela Bosne i Hercegovine na Federaciju i Republiku srpsku koja je ustvari etnički skoro potpuno ispražnjena od Bošnjaka i Hrvata, a formirana je u granicama za koje su se zalagali osuđeni ratni zločinci iz Republike srpske. Uz instalisane alate konstitutivnosti naroda stvorena je potpuno nefunkcionalna država.

Budućnost grada

Cijeli svijet se nalazi pred četiri globalna izazova, a to su: ratovi, lokalni, globalni ili nuklearni, globalizacija svijeta, globalne klimatske promjene i neslućeni razvoj informacionih i bioloških tehnologija i s tim u vezi razvoj umjetne inteligencije. Pored ovih procesa, prisutne su masovne migracije stanovništva, pojave nacionalizma i populizma i u ekstremnim oblicima fašizma.

Dakle, pred Sarajevom, kao uostalom i drugim gradovima, stoje brojni izazovi, a njihove uticaje na razvoj grada teško je prognozirati. Lekcije iz dosadašnjeg historijskog razvoja, a pogotovo iz neposredne prošlosti i sadašnjih uslova, grad još nije sagledao kako bi mogao trasirati budućnost prema savremenim razvojnim trendovima, kao gradovi Evrope. Sarajevo je etnički podijeljen grad koji se sastoji od kantona, devet općina i grada na području četiri općine, sa vrlo ograničenim kompetencijama.

U odnosu na grad iz 1992. godine, kada je imao deset gradskih općina i površinu od 2095,9 km^2, sada grad ima 141,5 km^2. Kanton Sarajevo 1276,9 km^2, a Istočno (srpsko Sarajevo) 818,1 km^2. Podjela grada izvršena je po funkcionalnom, administrativnom, etničkom i entitetskom sistemu. Sva obećanja Međunarodne zajednice u toku opsade grada bila su da će se sačuvati jedinstvo grada. Međutim, predstavnici Međunarodne zajednice kreirali su etnički podijeljen grad, što je presedan u razvoju grada kao civilizacijske tvorevine, ne samo u okviru Bosne i Hercegovine nego i u okviru civilizacijskog svijeta. Ako je grad proizvod civilizacije, a jeste, onda su ovakvom organizacijom grada narušeni osnovi civilizacije.

Veoma je interesantno da građani Sarajeva, stručnjaci i mnogi međunarodni predstavnici koji dolaze da nas podučavaju o ljudskim pravima, slobodama i demokraciji, ne primjećuju, ili im ne smeta podijeljen grad, ili ih bar malo ne podsjeća na podijeljen Berlin, od čijeg je ujedinjenja napravljena svjetska predstava o pobjedi demokracije. Ako je ujedinjenje Berlina predstavljalo

globalni ideološki i civilizacijski čin, onda je ujedinjenje Sarajeva evropski civilizacijski čin.

Sarajevo – podijeljeni grad

Grad bi se trebao vratiti u prostorne okvire kakve je imao 1991. godine, odnosno gdje je u vremenskim i prostornim okvirima i stvoren. Kroz njegovo novije funkcionisanje uvijek se postavljao problem odnosa nadležnosti općina i grada. U neposrednom proteklom periodu prema ustavu grad je preuzimao prenesene nadležnosti općina. Stalno pretendovanje općina na izvorne nadležnosti, kao i danas pozivanje na odredbe Povelje o lokalnoj samoupravi, odnosno važeći Zakon o lokalnoj samoupravi, remeti koncept ostvarenja jedinstvenog grada, kao prostorne i funkcionalne cjeline, odnosno funkcionisanje grada kao kompleksnog sistema.

Zakonom o lokalnoj samoupravi Federacije Bosne i Hercegovine grad se tretira kao jedinica lokalne samouprave (član 5). Tretiranje grada kao lokalne samouprave potpuno je pogrešan pristup. Grad je najkompleksniji sistem koji je stvorio čovjek, a stariji je od mnogih država. Za veliki kompleksni grad lokalna samouprava je samo jedna od funkcija gradskog sistema. Grad kao najznačajnija civilizacijska tvorevina i pokretačka snaga razvoja društva zahtijeva poseban tretman u okviru Ustava. Izvođenje nadleženosti grada (za velike gradove) iz prenesenih nadležnosti lokalne samouprave potpuno je pogrešan pristup.

Grad u našim uslovima, prema funkcionalnim karakteristikama i broju stanovnika, mogao bi biti: općinski centar, subregionalni i regionalni centar, grad metropola, internacionalni grad i historijski grad. Značaj i karakter samo ove teme zahtijeva šire kompleksno razmatranje.

Poznati primjeri gradova metropola u svijetu pokazuju da svi oni imaju poseban tretman u Ustavu. Gradovi svijeta susreću se sa velikim globalnim, ali i lokalnim izazovima koji se manifestuju u klimatskim promjenama, pandemijama i enormnom zagađenju okoline, zagađenjem zraka, vode, tla, saobraćajni problemi, energetska efikasnost, problem nedostatka stanova, nezaposlenost.

Budućnost grada treba zasnivati na održivosti, što dosadašnje teorije i praktični pristup planiranju, odnosno dizajnu grada, nisu omogućavali. Polazna pretpostavka za novu teoriju je da se grad planira prema prirodnim principima, sa osnovnim naglaskom na značajno učešće prirode u razvoju grada i na prirodnim principima razvijenih urbanih tehnologija, koje bi stalnim razvojem i njihovim primjenom na rješavanje urbanih problema postizale efekte u eliminisanju otpada i stvaranju čiste okoline saglasno principima na kojima funkcioniše priroda.

Ako se urbana struktura formira na ekološkom ciklusu, grad može postepeno postajati sve više organski sistem, a time se integrisati potpunije u prirodne sisteme. Prirodni sistemi u gradu mogu biti vrtovi, parkovi, zeleni koridori uz saobraćajnice, vodotoke, zelene fasade, zeleni krovovi i vrtovi na krovovima, vodotoci, jezera, šumski kompleksi u okolini grada, skverovi i slično, što sve u integrisanom sistemu čini veoma značajnu prirodnu komponentu u gradu.

Savremeno rješavanje problema zagađenosti zraka, obezbjeđenje dovoljnih količina pitke vode i pročišćavanje otpadnih voda, izgradnja saobraćajnog sistema prema savremenim potrebama stanovništva, korištenje energije na održiv način i obezbjeđenje energetske efikasnosti, izgradnja privrednih,

obrazovnih, zdravstvenih i kulturnih objekata i obezbjeđenje stanova su izazovi koji se mogu rješavati efikasnim razvojem privrede i njegovim uključivanjem u svjetske tokove poslovanja.

Prostorni razvoj grada treba bazirati na višekriterijalnom vrednovanju prostora za različite namjene i uključivanje principa kapaciteta prostora, kao kriterija za ukupan broj stanovnika i aktivnosti, što su elementi na kojima se bazira dimenzioniranje svih gradskih sistema. Ostali elementi gradskog sistema određuju se na osnovu strategije društveno-ekonomskog razvoja koja je sastavni dio dizajna grada (plana razvoja), a sadrži: stanovništvo, gradsku ekonomiju i tehnologiju, obrazovanje, zdravstvo i kulturu, kao i ankete građana o njihovim stavovima, kakav grad žele da imaju u budućnosti. Osnovni kriteriji za provjeru uspješnog dizajna grada su zdravlje stanovništva i kvalitet življenja, a ne "slika grada", kao što je to bilo u dosadašnjem dizajniranju. Zaštita historijskih i prirodnih područja je neophodna, kako bi se iskoristili njihovi potencijali za kvalitetan razvoj grada na održivim principima, što se posebno odnosi na stari dio grada, Trebević, Igman i Bjelašnicu. Igman i Bjelašnica imaju veliki značaj i za zaštitu izvorišta pitke vode.

Rezultati istraživanja stavova građana o znanju i uključenosti u probleme zaštite okoline grada pokazuju da su građani upoznati sa osnovnim pojmovima zaštite okoline, ali je njihova zainteresovanost za sudjelovanje u aktivnostima zaštite okoline mala, iako je poznato da od kvaliteta okoline zavisi i kvalitet življenja. Slični rezultati dobiveni su i u Evropskoj uniji. Građanima treba biti vidljiva kvaliteta okoline i njen uticaj na zdravlje, kao i ekološki principi na kojima se baziraju produkti koje koriste građani u gradu (voda, energija).

Izlazak iz kriza i razvoj na održivim osnovama traži temeljite promjene paradigme ljudskog ponašanja i obnavljanje nekih zapostavljenih vrijednosti, kao što su: društvena odgovornost, integracija, organizacija i upravljanje gradom, participacija građana u razvoju grada, socijalna i ekonomska inkluzija i prihvatanje moralnih i duhovnih vrijednosti. Samo na osnovu ovih vrijednosti moguće je obezbijediti budućnost grada na održivim osnovama kao savremene evropske metropole, sa svim vrijednostima i specifičnostima koje grad baštini i koje ga čine jedinstvenim.

Upravljanje gradom

Svijet 21. stoljeća suočava se sa globalizacijom, klimatskim promjenama, ratovima, neslućenim razvojem novih tehnologija, pandemijama, migracijama, što će izazvati velike promjene i u razvoju gradova. Sve ove promjene su

takvog karaktera da se od njihovih uticaja ne možemo izolovati, ali se na njih možemo pripremiti, tako da ih kod kreiranja vlastitih rješenja respektujemo ili kao izazov, ili kao prijetnju. Ako promjene ne spoznamo na vrijeme, one će zavladati nama, a tada nećemo moći koristiti svoje znanje i ovladati promjenama, u korist uspješnog razvoja grada i boljeg života za njegove stanovnike.

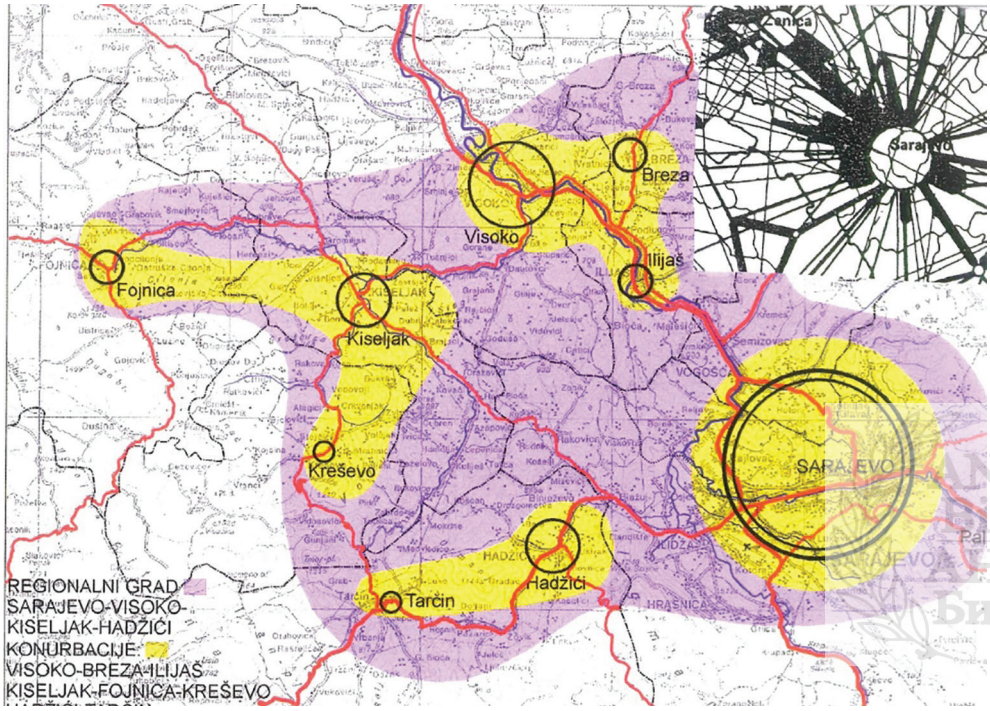

Sarajevo, regionalni grad

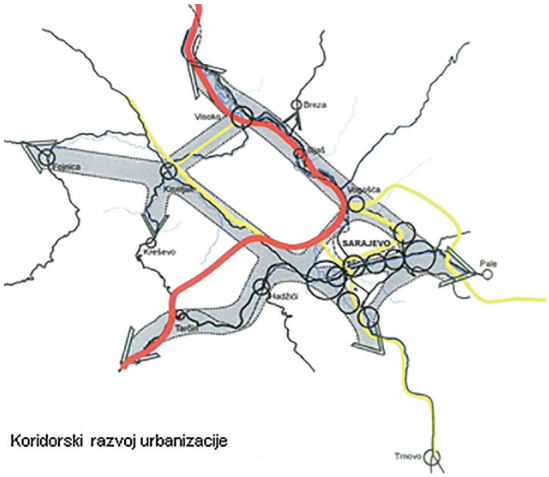

Koridorski razvoj urbanizacije

Grad kao kompleksan sistem zahtijeva multidisciplinarni pristup u upravljanju, za šta je neophodno obezbijediti najkreativnije kadrove, indikatore, baze podataka, planove, programe, strategije, projekte, organizacije za upravljanje i alate. Za proces upravljanja posebno je važno razvijati menadžment, koji je proizašao iz globalizacije i otvaranja u svjetskim razmjerama. Razvoj menadžmenta podrazumijeva i postojanje vizija i strategija razvoja, odlične usluge grada i efikasnu administraciju.

Alati koji se najčešće koriste u razvoju i upravljanju gradom su: simulacioni modeli, studije uticaja na okolinu, studije ranjivosti prostora, višekriterijalno vrednovanje, kost-benefit analize i slično.

Menadžment se zasniva na sposobnosti razvijanja partnerstva između javnog i privatnog sektora, nevladinih organizacija i raznih udruženja građana. Posebna karakteristika ovog koncepta jeste kompleksnost problema koji treba rješavati, što zahtijeva angažovanje multidisciplinarnih timova, kao i razvoj fleksibilnih organizacijskih struktura. U globalnoj konkurenciji prisutna je velika konkurencija, tako da su i najbogatiji gradovi i regioni prinuđeni na oštru borbu za što kvalitetniju poziciju na tržištu. Pri tome, u prednosti su oni gradovi i regioni u kojima se prate globalni razvojni procesi i tehnološke promjene, odnosno oni koji su sposobni blagovremeno uočiti promjene na globalnom i regionalnom nivou i koji imaju sposobnost prilagođavanja novonastalim uslovima.

Dosadašnji razvoj informacionih tehnologija omogućuje razvoj te da se statističkom analizom podataka i korištenjem vještačke inteligencije obezbjeđuje efikasno i "pametno" upravljanje, planiranje i praćenje procesa koji se odvijaju u gradu, kao što je saobraćaj, u okviru kojeg je moguće pratiti broj i strukturu vozila, broj pješaka na prelazima i upravljanje odvijanjem saobraćaja.

Također, moguće je utvrđivanje buke i zagađenja zraka kod motornih vozila. U oblasti voda moguće je pratiti kvalitet i količine pitke vode, curenje vode u cjevovodima, kvalitet voda otvorenih vodotoka, količine oborinskih voda i njihovo efikasno odvođenje, kvalitet voda iz sanitarnih deponija i prečišćavanja otpadnih voda. Kvalitet zraka može se pratiti u vremenu i prostoru (prostorna raspodjela), kroz strukturu i količinu zagađujućih materija, meteorološke karakteristike (temperatura, vlažnost, vjetrovi), kao i kvalitet zraka u području spalionica otpada i sanitarnih deponija i funkcionisanje sistema gasne mreže, curenja gasa, kvaliteta gasa. Kod električnog sistema mogu se pratiti naponske karakteristike, kvarovi na uličnim rasvjetama i sl. Praćenjem funkcionisanja gradskih sistema u realnom vremenu blagovremeno se mogu

preduzeti određene akcije, a ovako dobijeni podaci mogu služiti za provjeru funkcionisanja sistema u odnosu na usvojene strategije, što doprinosi efikasnom upravljanju sistemima, ali i stvaranju podloga za buduće planove i strategije. Danas prisutni pristupi razvoju grada baziraju se ustvari na principima zdravog, održivog, zelenog, pametnog grada.

Istraživanja

Da bi se moglo uspješno upravljati razvojem grada, neophodno je organizovati permanentna istraživanja, uključujući i međunarodnu saradnju, a znanja koja treba razvijati odnose se na vizije i teorije za ostvarenje održivog grada, jedinstven pristup gradu i regiji (kao sistemu) i sistemski pristup prostornoj organizaciji i sektorskoj koordinaciji, razvoj alata i metoda za razvoj grada, funkcionalno djelovanje, dugoročne učinke ekonomije na okolinu, kao i metode identifikacije individualnih i javnih interesa, odnos selo-grad, uticaj raznih ekonomskih i drugih faktora na razvoj i uređenje okoline, organizaciju, procedure, procese koordinacije i pregovaranje između javnih i privatnih učesnika i između regionalnih i lokalnih učesnika na svim nivoima, odgovarajući dizajn i jezik planiranja, kao i dokumenta i odluke za ostvarenje procesa, koordinaciju učesnika u razvoju grada (građani, političari, privrednici, udruženja, planeri itd.), želje, dijaloge i dugoročna razmišljanja.

Pored teoretskih, nužna su i empirijska istraživanja, jer se tek u susretu ove dvije vrste istraživanja mogu postići optimalni rezultati. Empirijska istraživanja imaju nezamjenjivu ulogu u koncipiranju razvojnih rješavanja. Ova istraživanja provode se organizovano, na bazi pripremljenih programa. Provode se obilaskom terena, popraćeni fotografskim i videosnimcima, snimanjem iz vazduha. Mogu se organizovati i razne ankete, dobro pripremljene i tematski usmjerene, kao i razgovori (okrugli stolovi) s raznim korisnicima prostora, kao što su: lokalne zajednice (mjesna samouprava i općinske službe i sl.), razna udruženja i službe (privrede, vodoprivrede, saobraćaja, energetike i sl.).

Zaključak

Odavno je rečeno i zapisano da dušu imaju oni gradovi koji imaju svoju prošlost. Prošlost Sarajeva seže (koliko su istraživanja pokazala) do 3000. godine prije nove ere, kada je na ovom području obitavao neolitski čovjek u naseljima tzv. butmirske kulture. Na svom razvojnom putu od neolitskog naselja do metropolisa Sarajevo se razvijalo preko ilirskih gradina, rimskog naselja

na Ilidži Aquaes sa rimskim cestama koje su se ukrštale na sarajevskom području, srednjovjekovnog grada Hodidjeda na Vratniku, orijentalnog grada uz rijeku Miljacku, grada srednjoevropskog obilježja iz dvadesetog stoljeća i novog dijela grada razvijenog duž rijeke Miljacke do Ilidže. Grad se razvijao na razmeđu puteva u njegovom području uz izvorište rijeke Bosne (po kojoj je država dobila ime) i uz intenzivne uticaje Istoka i Zapada. Uticaji različitih kultura imali su veliki značaj na osjećaj za drugog i drugačijega i razvoj posebne duhovnosti zasnovane na multikulturalnosti. Taj vječiti duh Sarajeva, to je duh sarajevski nadaleko čuvene trpeljivosti, pažnje i uvažavanja. Na jedva stotinjak metara zračne udaljenosti uzdižu se i postoje četiri bogomolje, muslimanska, katolička, pravoslavna i jevrejska. U globalizovanom svijetu egzistencija i uvažavanje različitih kultura, religija i drugih razlika među ljudima od fundamentalnog je značaja za razvoj svjetskog društva. Grad Sarajevo je kao čitava Bosna stotinama godina sudionik egzistencije različitih kultura i religija na malom prostoru.

Sarajevo je kroz dugu historiju doživljavalo tragedije kao što su poplave, požari, ratovi i slično. Najveću tragediju Sarajevo je doživjelo u periodu 1992–1995. godine kada je bilo pod opsadom, sa uslovima života kao u logoru. Tada se većina političara i intelektualaca zalagala za jedinstveno multietničko Sarajevo. Međutim, Dejtonskim mirovnim sporazumom Sarajevo je postalo etnički podijeljen grad, a uspostavljena je struktura koju ne poznaje nijedan bosanskohercegovački, pa ni evropski grad. Tako se Sarajevo sastoji od Istočnog Sarajeva, Kantona Sarajevo, sa devet općina, i Grada Sarajevo, koji se prostire na četiri općine i ima vrlo ograničene nadležnosti. Ovako podijeljen grad na etničkim osnovama i bez nadležnosti grada kakve postoje u evropskim metropolama nefunkcionalan je i predstavlja civilizacijsku sramotu. Građani Sarajeva moraju pronaći put kako da postanu grad kakav poznaje Evropa, odnosno civilizirani svijet. Nažalost, sadašnje stanje grada u prostornom, organizacionom i funkcionalnom pogledu nije aktuelna tema ni građana, stručnjaka, domaćih, ni stranih političara. Ovakva organizacija grada predložena je od strane kreatora Dejtonskog sporazuma, što je veliko iznenađenje, razočarenje i neshvatljivo za one koji su najveći borci za ljudska prava, demokraciju i druge civilizacijske tekovine.

Sarajevo mora ustavom definisati političku, organizacionu i funkcionalnu strukturu i krenuti ka razvojnom putu metropola Evrope i izgraditi otpornost i uključivost na izazove globalizacije, klimatskih promjena, pandemija i novih tehnologija sa umjetnom inteligencijom. Za ostvarenje održivog razvoja neophodno je razviti upravljačku strukturu koja podrazumijeva formiranje

organizacione strukture sa bazama podataka, alatima, vizijama, planovima, strategijama i monitoringom. Uključivanje građana, empirijska i teoretska rješavanja pitanja razvoja grada i prisutnih trendova u svijetu osnov su za poduzimanje adekvatnih mjera.

Literatura

Bublin, Mehmed (1982). Saobraćaj u prostornom razvoju grada i regiona Sarajeva. Naučni skup. Akademija nauka i umjetnosti BiH. Sarajevo.

Bublin, Mehmed (1999). The cities of Bosnia and Herzegovina, a millennium of development and the years of urbicide. Sarajevo Publishing. Sarajevo.

Bublin, Mehmed (2008). Sarajevo Throughout The History – From a Neolithic Settlement To A Metropolis. Buybook. Sarajevo.

Bublin, Mehmed (2019). Sarajevo grad budućnosti. Sarajevo.

Bublin, Mehmed (2019). The future of the city. Sarajevo.

Bublin, Mehmed (2020). Jugoslavija, epohalna ostvarenja i memorija zaborava. Štamparija Fojnica.

Elin, Nan (2002). Postmoderni urbanizam. Edicija raskrsnice arhitekture. Orion art. Beograd.

Farias, I., i Stemmler, S. (2006). Deconstructing Metropolis. Critical Reflections on European Concept. CMC Working Peper Series. Conter for Metroplotitan Studies. Berlin.

Juval Noa Harari (2019). 21 lekcija za 21. vijek. Laguna. Beograd.

ANU BiH
АНУ БиХ

Posebna izdanja ANUBiH CCIV, CIRLRS 1, 191–213

THE DEVELOPMENT OF THE CITY OF SARAJEVO

Abstract: It has long been said and written that cities that have their own past have a soul. The past of Sarajevo goes back (as research has shown) to 3000 BC, when Neolithic man lived in this area in the so-called settlements of the Butmir culture. On its development path from the Neolithic settlement to the metropolis, Sarajevo developed through Illyrian fortifications, the Roman settlement on Ilidža Aquae…S with Roman roads that crossed in the Sarajevo area, the medieval city of Hodidjeda on Vratnik, the oriental city along the river Miljacka, a city with a central European character from the twentieth century and the new part of the city developed along the river Miljacka to Ilidža. The city developed at the junction of the roads in its area by the source of the Bosna River (after which the country got its name) and with intense influences from the East and the West. The influences of different cultures had great importance on the feeling for the other and the different and the development of a special spirituality based on multiculturalism. That eternal spirit of Sarajevo, it is the Sarajevo spirit of far-famed tolerance, attention and respect. There are four places of worship, Muslim, Catholic, Orthodox, and Jewish, rising at barely a hundred meters of aerial distance. In a globalized world, the existence and appreciation of different cultures, religions and other differences between people is of fundamental importance for the development of world society. The city of Sarajevo, like the whole of Bosnia, has been a participant in the existence of different cultures and religions in a small space for hundreds of years.

Throughout its long history, Sarajevo experienced tragedies such as floods, fires, wars and so on. Sarajevo experienced the greatest tragedy in the period from 1992 to 1995 when it was under siege, with living conditions like in a camp. At that time, most politicians and intellectuals advocated for a unique multi-ethnic Sarajevo. However, with the Dayton Peace Agreement, Sarajevo became an ethnically divided city, and a structure was established that is unknown to any city in Bosnia and Herzegovina, not even one in Europe. Thus, Sarajevo consists of East Sarajevo, Sarajevo Canton, with nine municipalities, and the City of Sarajevo, which spans four municipalities and has very limited jurisdiction. A city divided in this way on ethnic grounds and without the jurisdiction of the city, which exists in European metropolises, is dysfunctional and represents a civilizational shame. The citizens of Sarajevo must find a way to become a city like Europe knows, that is, the civilized world. Unfortunately, the current state of the city in terms of space, organization and functionality is not a current topic for citizens, experts, domestic or foreign politicians. This kind of organization of the city was proposed by the creators of the Dayton Agreement, which is a great surprise, disappointment and incomprehensible for those who are the biggest fighters for human rights, democracy and other civilizational assets.

Sarajevo must constitutionally define a political, organizational and functional structure and move towards the development path of European metropolises and build resilience and inclusiveness to the challenges of globalization, climate change, pandemics and new technologies with artificial intelligence. To achieve sustainable development, it is necessary to develop a management structure that includes the formation of an organizational structure with databases, tools, visions, plans, strategies and monitoring. Involvement of citizens, empirical and

theoretical solutions to the issue of city development and current trends in the world are the basis for taking adequate measures.

Keywords: City of Sarajevo, space, time, development, system, management

ANU BiH
АНУ БиХ